

Наталія Пічаччі

Мова творів П. Загребельного як стильовий і націєтворчий чинник

Автор статті аналізує художній світ письменника П. Загребельного, мова творів якого створює яскраві, життєво достовірні образи, надає мовленню персонажів смислової єдності, виразності та самобутності.

The author analyzes the artistic world of the writer P. Zahrebelny, whose literary work's language creates bright, reliable images and impart to the personages' style of speaking semantic unity, expressiveness and originality.

Знайомство з художнім світом письменника починається, здійснюється і завершується в слові. Без знання й чуття рідного слова таланту митця немає і бути не може. Як влучно зазначає В. Фашенко: «Слово як образний світ відкривається лише тому, хто осягає, вживається, занурюється в океан мови народу, щоб дійти до найглибшої суті явищ» [5, 191].

Автор і його персонажі не раз задумуються над тим, що таке слово. Адаже без нього немає ні людини, ні народу, ні нації. Як говорив визначний педагог Костянтин Ушинський: «Мова є найважливіший, найбагатший зв'язок, що з'єднує віджилі, живущі та майбутні покоління народу в одне велике, живе історичне ціле. Вона не тільки виявляє собою життєвість народу, але є якраз саме це життя» [4, 57].

«Найдорожче для людини, – міркує сам П. Загребельний у романі «Європа 45», – це думка, а вся солодкість думки – в рідній мові... Без мови немає народу. Він зникає з лиця землі, як древні ацтеки. Чи не тому ворог зазіхає найперше на мову народу, який він хоче уярмити?».

Павло Архипович Загребельний лишив нам невмирущу спадщину своїх романів, в яких оживають голоси історії та складні постаті минулого, вражають своєю неповторністю різні епохи. Не може не захоплювати й мова героїв його творів, в якій присутня різноманітна палітра літературних і мовних засобів. Детальніше ми зупинимось на дієсловах говоріння, які надзвичайно широко представлені в романі «Диво».

Згідно з дослідженням Г. Степової для дієслів говоріння є характерними три ознаки поняття мовлення: 1) звукова форма; 2) мовлення – засіб спілкування; 3) мовлення – засіб інформації.

Наталія Гут виділяє три класи дієслів, що означають власне акт говоріння; зміст мовлення та особливості акту говоріння і способу промовляння [1, 39]. Саме цю класифікацію покладено в основу нашого дослідження, оскільки вона найповніше відображає різноманітну палітру дієслів мовлення, що функціонують у романі П. Загребельного «Диво».

Мета статті полягає у дослідженні художньої мови персонажів роману «Диво» П. Загребельного як стильового і націєтворчого чинника. У зв'язку з цим потрібно розглянути та проаналізувати дієслова мовлення, що функціонують у досліджуваному романі як засіб художньообразної конкретизації персонажів. П. Загребельний використовує у своєму романі дієслова, що означають власне акт говоріння, які характеризують зовнішній бік усного мовлення героїв, загальний процес говоріння, де не виражений зміст чи манера висловлювання. Цей клас дієслів не розкриває емоційного стану персонажів, а намагається просто познайомити читача із загальною характеристикою того чи іншого художнього образу через його мовлення.

Так, наприклад, вже з одного висловлювання інженера, якому автор не дає імені, оскільки це персонаж другого плану, і влучної характеристики автора, зрозуміло, що героєм знаходиться у доброму гуморі і захопленні від побаченого («Ореанда, – глибоко зітхаючи від насолоди, **проказує інженер** [2, 15]). Щоб розкрити образ художниці Таї,

письменник підбирає дієслова, які найвлучніше передають сором'язливість та інтелігентність майстрині, вишуканість її манер, потужний інтелект, котрий постійно потребує глибоких вражень, нових ідей, що стимулюють роботу душі («*Ви пробачте, – **сказала, наближаючись до них, художниця***). Вона тактовна до своїх співрозмовників, вмє уважно слухати їх, навіть коли сама зайнята іншою справою («*Так, так, – відмикаючи двері, говорила Тая*). Щоб підкреслити чистоту та красу душі незламного духом професора Гордія Отави, який є духовним спадкоємцем майстра Сивоока, П. Загребельний використовує дієслова мовлення, які найточніше відображають високоінтелектуальну та духовнорозвинену людину («*Не розумію, – обережно **промовив Отава***), котра ні за яких обставин не відступається від свого покликання – служіння простим громадянам («*Навіть їх можна виправдати, – знову **заговорив Отава***).

За допомогою дієслів, що характеризують зміст мовлення, автор розкриває внутрішній світ своїх персонажів, оскільки через мовленнєву характеристику показує риси характеру та поведінки своїх героїв, їхнє бачення світу через призму доби, в якій вони живуть. Це – лікар, поет, інженер – люди середнього віку – сучасні, розкуті, певною мірою іронічні, інколи, навіть, цинічні, адже задоволення власних потреб для них є найважливішим у житті, і вони йдуть до своєї мети, не зважаючи ні на що. Тому митець розкриває образ самовпевненого поета, який будь-що прагне продемонструвати публіці свої «шедеври», тому втручається у розмову («*Старі, я прочитаю вам один свій вірш, – **втрутився поет***), оскільки є представником свого часу, але разом з тим він уміє тримати себе у суспільстві, влучно відповідає на закиди Отави («*Серед білого сум'яття простирадл і подушок, – **повторив поет, вдаючи, що не помітив Отавиної вихватки***). Зовсім іншим є лікар. Його захоплює краса міста, до якого він потрапив («*І велике місто, – **додає, зітхаючи, лікар***), цікавиться захопленням свого товариша вивчати іноземні мови («*Цікаво, скільки знаєш іноземних мов ти? – **поцікавився лікар***). Дещо вирізняється серед них інженер, який має спокійний та простий характер («*Якщо я її сьогодні запрошу трохи побацати? – **спитає інженер***). В образі художниці Таїї Павло Загребельний розкриває духовну велич особистості, котра здатна на рушійні зміни у суспільстві завдяки своїй обдарованості та мистецькому хисту. Вона протистоїть лікарю, поетові та інженерові, які постійно живуть у сірій буденності і навіть не намагаються озирнутися навкруги, щоб осягнути красу навколишнього світу («*Ми з Дімою знайомі ще по Москві. Я приблизно знаю коло його зацікавлень, – **відповіла художниця***).

У досліджуваному романі наявний широкий спектр дієслів, що означають особливості акту говоріння та способу промовляння. За допомогою їх автор створює уявлення у читачів про індивідуальні особливості мовлення кожного з персонажів. І перед нами постає русич Сивоок, талановитий митець давніх часів, який інколи відзначається грубістю («*Тюха-Матюха! – мало не плачучи,*

відбуркнув Сивоок), гучністю і виразністю голосу (– Дядьку, – чимдуж **загукав** Сивоок). Він – вірний син своєї землі, який ніколи її не зрадить і намагається прославити її у віках. Але інколи майстер може відповісти й нечемно (– А тебе не питаю! – **відрубав** Сивоок). Сивоок відзначається товариськістю, вмів цінувати дружбу, тому у нелегкій ситуації м'яко звертається до побратима Лучука (– Бий решту, – **прошепотів** він до Лучука).

Велике значення для роману має характеристика князя Ярослава Мудрого, людини і сина свого часу, в образі якого багато проблемних і водночас жорстких рис характеру: далекоглядний, закоханий у книги, прогресивний як розбудувач Київської держави (– Не вір поганським звичаям, – **пробурмотів** Ярослав) – і разом з тим, звичайно ж, виразник інтересів свого стану (– Чого претесь! – **гримнув** на них Ярослав). Тому письменник надає його мові певної зневаги та самовпевненості (– Діло кажіть, – уривчасто **кинув** Ярослав; – Ну, – **пробурмотів** на решті Ярослав).

Зображуючи підлого купця Какору, автор намагається розкрити всю жорстокість та непримиренність цього персонажа до духовно багатих людей (– Ви ж, ви, молокосоци! – **загримів** купець). Він є грізним і могутнім (– Я скавав, – **гукнув** купець), тому вважає, що всі повинні йому підкорятися (– А візьміть-но за ноги оту падализну та відтягніть отуди в глину, – **зареготав** купець). Зреш-

тою, у Какори і немає жодних моральних принципів, які могли б повернути його до почуття любові та милосердя (– **Бери бочонок, – крикнув** Какора). Про це свідчить і вживання автором брутальних дієслів говоріння щодо характеристики мовлення купця (– Чом не п'єш? – **переводячи віддих після меду, гримнув** купець).

Отже, дієслова мовлення у контексті художнього твору, а особливо у функції передачі мови персонажів, є ефективним засобом художньо-образної конкретизації.

Дієслова-говоріння в авторській оповіді служать для створення яскравих, життєво достовірних образів, для надання мовленню персонажів смислової єдності, виразності та самобутності. П. Загребельний не лише прямо оцінює слова і думки героїв, але й ретельно опрацьовує свої коментарі до їх висловлювань.

Стилеві письменника властиві влучні характеристики до реплік персонажів, що відображають різнобарвну сукупність їх почуттів. П. Загребельний зберігає яскраві зразки мови для майбутніх поколінь, а для формування справжньої нації це дуже важливо.

1. Гут Н. Дієслова говоріння в авторських ремарках роману Г. Тютюнника «Вир» // Дієслово. – 2007. – № 6. – С. 39–41.
2. Загребельний П. А. Диво: Роман. – К., 1982. – 623 с.
3. Степанова Г. В., Шрам А. Н. Введение в семасиологию русского языка: Учебное пособие. – Калининград, 1980. – 392 с.
4. Українська мова: Зб. Текстів / Л. В. Скуратівський, Р. Т. Шелехова, В. І. Новосьолова, Л. І. Піскорська, Л. В. Плетньова. – Харків, 2006. – 192 с.
5. Фащенко В. В. Павло Загребельний. Нарис творчості. – К., 1984. – 207 с.

Лариса Рева

Многогрань М. Гоголя очима духовного проповідника України Олеся Гончара

Мета статті – показати своєрідність поглядів О. Гончара на творчість М. Гоголя, розкрити основи його української ментальності. Щоденники О. Гончара є об'єктивним свідченням того, що зв'язок М. Гоголя з Україною, українськими коренями стали основою його феномена.

The aim of the article by Larysa Reva is to show an original view of Oles' Honchar of M. Hohol's creative works by and to disclose the basic of Ukrainian mentality of M. Hohol. The diaries of Oles' Honchar are the objective evidence of the opinion, that the connection of M. Hohol' with Ukraine, with his Ukrainian roots were the basis of his phenomenon.

Щоденникові матеріали, опубліковані на зламі ХХ–ХХІ ст., написані неординарними особистостями – Володимиром Винниченком, Сергієм Єфремовим, Аркадієм Любченком, Михайлом Драй-Хмарою, Олександром Довженком, Олесем Гончаром, мали сенсаційний характер. Це відповідало запитам часу і було надзвичайно актуальним явищем для суспільства, що відчувало потребу в необхідності з'явлення нових ідеалів епохи.

Письменницький щоденник, як жанр мемуаристики, позначений увагою автора не тільки до проблем життя особистого, але й життя суспільного, політичного, національно-історичного. Творчість О. Гончара – людини непересічного таланту, неординарної і неповторної особистості, – індивідуальна, самобутня, органічно зв'язана з класичною літературою, її демократичними традиціями.

Серед науковців, що присвятили свої розвідки художній спадщині О. Гончара, – В. Дончик [3; 6], М. Жулинський [4], М. Наєнко [10; 11; 12], А. Погрібний [13], І. Семенчук [14; 15; 16] та багато інших. Мета нашої статті – показати своєрідність поглядів О. Гончара на творчість М. Гоголя. Саме щоденникові записи допомагають збагнути таємниці світогляду та світовідчуття письменника, «глибше зрозуміти життя творчої особистості, відчути її причетність до своєї доби» [2, 5].

«Щоденники» О. Гончара не лише доповнюють наше уявлення про митця, а й розкривають багатство його вразливої душі, його піднесено-романтичний і ліричний, і одночасно драматично-трагічний світ. Ідучи за письменником, ми спробували відчути його душу, його біль та страждання від недосконалості світу, високість його морально-етичних ідеалів, синівську любов до України, до великої нації.

Кожен запис щоденника, насичений глибоким філософським змістом, оригінальні визначення, дозволяє осягнути всю глибину авторського мислення, розкриває основи української ментальності М. Гоголя. В щоденникових записах О. Гончара багато уваги відведено класикам літератури Тарасові Шевченку, Павлові Тичині, Олександрові Довженку.

Одним із видатних письменників, до кого постійно звертався Олесь Гончар, був Микола Гоголь. Для нього М. Гоголь був тією постаттю, що складала гордість кожного українця, невід'ємних частин культури не лише української, а й світової. В записах про М. Гоголя, насамперед, цінні роздуми О. Гончара про невичерпну скарбницю духовних набутоків М. Гоголя, критерії його ментальності: «Я майже певен: якби Гоголь не порвав із своїм національним середовищем, якби зберіг і надалі ті родинні зв'язки, що його жили в юності і ще раніш в дитинстві, – не закінчив би він так трагічно. Втративши Україну, він опинився в духовному вакуумі... Звідки його містика, муки,